

Küçük kumrunun (*Streptopelia senegalensis*) Türkiye'deki güncel yayılımı, statüsü ve geleceği

Tamer ALBAYRAK

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü 15100, Burdur, Türkiye.

Özet

Doğal yayılış alanında bulunmayan ve Türkiye'ye sonradan getirilen Küçük kumrunun (*Streptopelia senegalensis*) 20. Yüzyılın başlarında sadece İstanbul ve Güneydoğu'dan kayıtları varken günümüzde Türkiye'nin seksen bir ilinin 41'inde kaydı bulunmaktadır. İstanbul bu tür için en yüksek populasyon yoğunluğuna sahip; ancak diğer illerde daha küçük populasyonlar halinde bulunmaktadır. Üreme kaydı birkaç ilde verilmiş olmasına karşın yıllık göç etmemesi nedeniyle bulunduğu her yerde ürüyor olmalıdır. Türkiye'de 1970'e kadar sadece 12 ilde görülürken 1990'da 25 ilde ve 2010'da toplam 41 ilde gözlem kaydı bulunmaktadır. Bu bağlamda, Küçük kumru populasyonları zaman içerisinde artarak daha geniş bir alanı işgal etme ve yayılım alanını genişletme eğilimindedir.

Anahtar kelimeler: Küçük kumru, *Streptopelia senegalensis*, Türkiye

Distribution, current status and forthcoming of laughing dove (*Streptopelia senegalensis*) in Turkey

Abstract

Though during the 20th century Laughing Dove occur only old tow of İstanbul and Southeast region in Turkey where is not natural range of it, nowadays, it is occure 41 cities of Turkey acording to observations and literatures. Still biggest Laughing Dove population is İstanbul and other cities has small population of it. Althoug confirmed breeding record was given some cities, Laughing Dove may be breed all the observed areas due to non migrator bird of it. While Laughing Dove was observed only 12 cities untill 1970, 25 cities untill 1990 and 41 cities untill 2010. In this contex, Laughing Dove seems to be slightly increas in Turkey.

Keywords: Laughing dove, *Streptopelia senegalensis*, Turkey

Giriş

Doğal yayılış alanı içerisinde bulunmayan Türkiye’deki Küçük kumru (*Streptopelia senegalensis* L. 1766) popülasyonunun, 20. Yüzyılın başlarında İstanbul’a insanlar tarafından getirilerek salındığı tahmin edilmektedir (del Hoyo vd. 1997, Kasparek 1991). Küçük kumrunun dünya genelinde beş altırü bulunmakta ve doğal yayılış alanı itibariyle bunlar; Fas, Cezayir ve Tunus’ ta bulunan *S. s. phoenicophila*, Nil vadisi’nde *S. s. aegyptiaca*, Sokotra’da bulunan *S. s. sokotrae*, Afrika ve Batı Arabistan’da *S. s. senegalensis* ve Doğu Arabistan’da Doğu İran’dan Çin’e doğru *S. s. cambayensis*’tir. Türkiye gibi Malta, Avusturalya ve Orta doğu’daki Küçük kumru popülasyonlarının da insan tarafından getirilerek bu bölgelerdeki yerleşik popülasyonları oluşturduğu düşünülmektedir (del Hoyo vd. 1997, Cramp 1985).

Küçük kumru popülasyonunun Türkiye’deki varlığı üzerine birey sayısını içeren ilk basılı kayıt 1969’da basılan Türkiye Kuş Raporu’dur (Ornithological Society of Turkey 1969). Burada Küçük kumrunun muhtemelen insan tarafından İstanbul’a getirildiğinin vurgulanmasının yanında Avrupa yakasında daha fazla görüldüğü ve en fazla 40 bireyin ise Eminönü’nde sayıldığı belirtilmiştir. Bu dönemden sonra İstanbul dışından farklı illerden de kayıtların ve çeşitli gözlem raporlarının olmasına karşın Küçük kumru popülasyonunun Türkiye popülasyonunun geneli için kapsamlı bir değerlendirme bulunmamaktadır (Barfull vd. 1998, Biricik vd. 1989, Biricik 1997, Burg ve Hofland 1999, Kirwan ve Martins 2000). Bu makalede, yayılım alanı giderek genişlediği bilinen Küçük kumrunun Türkiye’de, zamana bağlı yayılışı, güncel dağılımı ve statüsü incelenerek türün gelecekteki statüsü ve yayılımı tartışılmıştır.

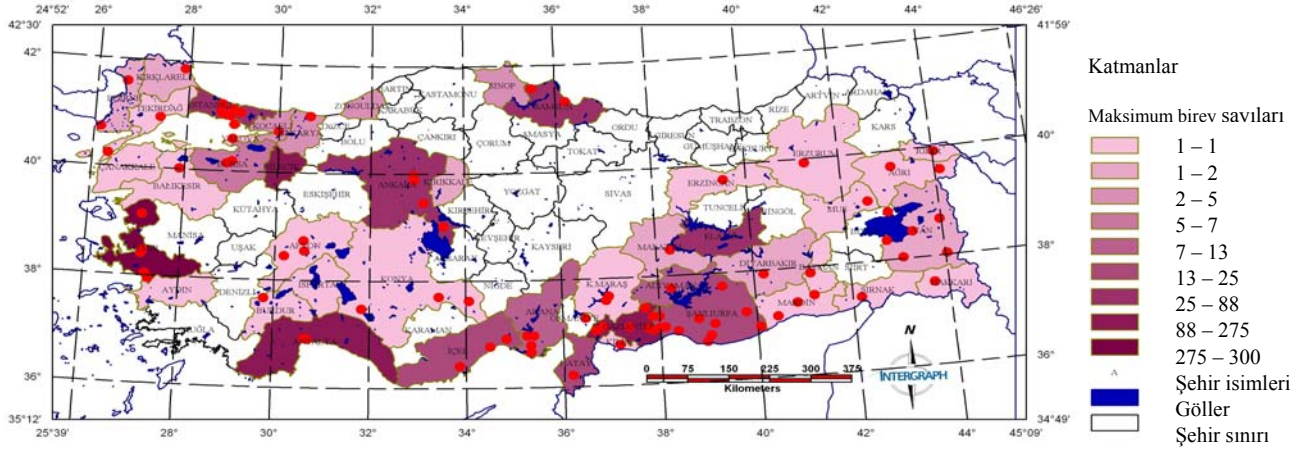
Method

Küçük kumrunun Türkiye yayılışının ve statüsünün incelenmesine yönelik çalışmalar literatür verileri ve arazi gözlemlerine dayanmaktadır. Literatür verileri tür ile ilgili teknik not, rapor ve makalelerin derlenmesi sonucu; gözlemler ise 2000 – 2010 yılları arasında yazar tarafından Türkiye genelinde farklı projelerden elde ettiği ve veri tabanı programına işlediği 8.000’in üzerindeki kayıt sonuçlarına dayanmaktadır. Genel kuş gözlemi ve arazi çalışmaları sabahın erken saatlerinde yapılmakla birlikte Küçük kumru için yapılan özel gözlemler günün herhangi bir saatinde ve Nikon Action 8.x 40 dürbün yada çıplak göz ile yapılmıştır. Yazar haricindeki kayıtlar direkt gözlemcilerin notlarına yada literatür verilerine dayanarak toplanmıştır. Gözlem yerleri coğrafi bilgi sistemi programı olan Geomedia Professional 6.0’ a kaydedilerek yayılım haritası oluşturulmuştur. Uzun perot içerisinde yapılan gözlemlerin ve literatür kayıtlarının standart bir metod ile elde

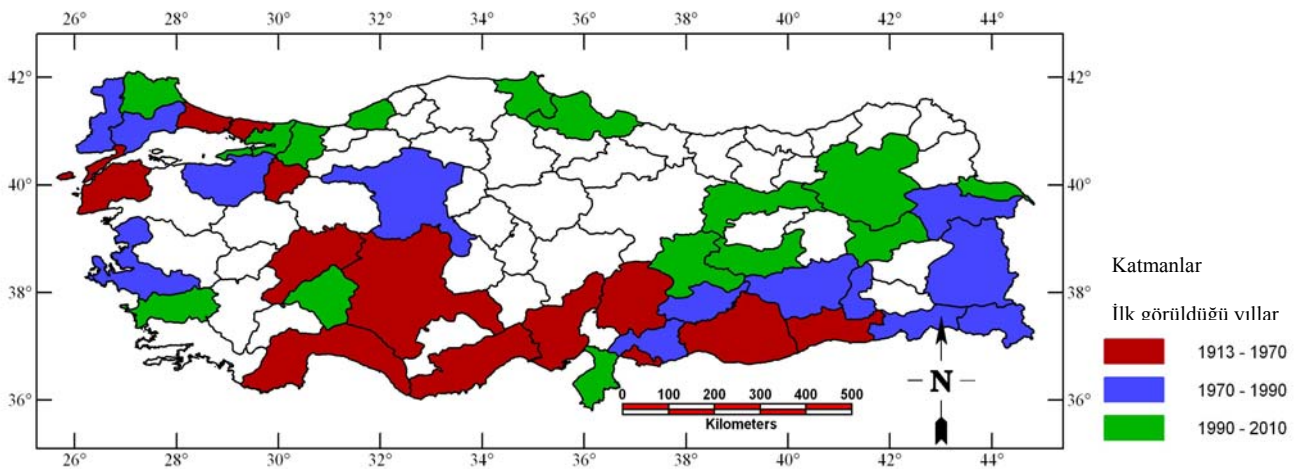
edilmemesinden dolayı veriler istatistiksel olarak karşılaştırılamamış ve elde edilen literatür ve gözlem kayıtlarının ilk gözlem kayıd tarihi ve o bölge için maksimum sayısı verilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Küçük kumruya ait Türkiye genelindeki ilk gözlem kayıtları ve maksimum sayıları Tablo 1 de; illere göre maksimum birey sayılarından elde edilen yoğunluk haritası Şekil 1’ de verilmiştir Türkiye’de 1960’larda sadece İstanbul ilinde varlığı bilinmesine karşın günümüzde Türkiye’nin seksen bir ilinin 41’inde Küçük kumru kaydı bulunmaktadır. Küçük kumrunun ilk literatür kaydının olduğu 1913 yılı ile 2010 yılları arasındaki yeni görülen alanları tarih aralığına göre Şekil 2’de verilmiştir. Buna göre, 1970’ e kadar sadece 12 ilde görülürken 1990’da 25 ilde ve 2010’da toplam 41 ilde gözlem kaydı bulunmaktadır.

Şekil 1. Türkiye’deki Küçük kumru kayıt yerleri ve maksimum sayıları

Şekil 2. İlk gözlem kaydına bağlı olarak Küçük kumrunun 20 yıllık periodlar halinde yayılımı

Küçük kumru Türkiye'ye sonradan girmesine karşın artık Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya'da da olduğu gibi yerli bir tür olarak kabul edilmekte (Kirwan *et al* 1999) ancak bunun yanında gezici bir tür olarak ta bilinmektedir (Cramp 1985). Tablo 1 ve Şekil 1'de verilen son kayıtlar doğrultusunda Küçük kumru Türkiye'de geniş bir yayılım alanı göstermekte olup bu yayılım alanı Şekil 2'den de anlaşılacağı gibi giderek genişlemektedir.

Mullarney *et al* (1999) Küçük kumrunun küçük korularda, hurma ağacı gibi ekilmiş ağaçlarda ve bahçelerde ve sıklıklada kent alanlarında evlere yakın uygun vejetasyonda ürediğini belirtmesine karşın, ülkemizde eski yerleşim yerlerinde çatı aralarında, balkon kenarlarında, evlerin dışına asılan klima fanlarının duvar kenarlarında üremekte ve özellikle şehir, kasaba ve köylerin yeni binalardan çok eski binalarında, toprak çatılı kulübelerde vb. yerlerde önemli sayılarda görülmektedir (Şekil 3). Biricik (1997) ve Biricik vd. (1989) türün Diyarbakır'da kış döneminde dahi ürediğini ve yıl boyunca üreyebileceğini belirtmişlerdir. Türkiye'de insan yerleşimlerinden uzakta Küçük kumru çok nadir olarak görülmekte, genellikle eski yerleşim yerlerinde ve yerleşim yerinin eskiliğine bağlı olarak birey sayılarında bir artış söz konusu olabilmektedir.

Nitekim Türkiye geneli için Antalya tipik bir örneği oluşturmaktadır. Antalya, Meltem mahallesinin bulunduğu bölge 1980'lerde makilik bir alan iken, 1990'larda inşaat faaliyetleri sonucu yerleşime açılmıştır. Küçük kumru bu dönemde Meltem mahallesinden kayıtları bulunmazken şehrin eski yerleşim yeri olan Kale içi ve yakın çevresinde koloni olarak bulunmaktaydı (kişisel gözlem). Meltem mahallesi kurulduktan yaklaşık 20 yıl sonra (2000'lerin başı) tür birkaç birey olarak söz konusu mahallede görülürmeye başlamış günümüzde ise artık yoğun olarak bulunmakta ve üremektedir. Aynı şekilde Antalya'nın batısında yer alan ve 2000'lerin başında oluşturulan Uncalı, Kepez gibi yerleşim yerlerinde tür henüz görülmemektedir. Yaklaşık 10-15 yıl sonra türün bu bölgeleri de işgal etmesi beklenmektedir. Türün popülasyonunun genişlemesi göreceli olarak yavaş ve küçük ölçekte olmakla birlikte 20. yüzyılın başlarından itibaren eski yerleşim yerlerine doğru bir yayılım göstermektedir.

Şekil 3 Antalya'nın eski yerleşim yerinde görülen grup halindeki Küçük kumru (foto: T. Albayrak)

Türün yakın akrabası olan Kumru *S. decaocto* ilk Nisan 1864'te İstanbul'da gözlenmesinden bir kaç yıl sonra Küçük kumru popülasyonunun varlığı kaydedilmiştir (Kasperek 1991). Günümüzde Kumru gibi Küçük kumru da İstanbul'un insan yerleşimlerinin olduğu herhangi bir yerde görülebilmesine karşın ilk başlarda Küçük kumru sadece merkezden uzakta nadiren görülmekteydi. İki tür günümüzde Güneydoğu Anadolu'daki birçok şehirde gözlenmesine karşın sadece Küçük kumru Güneydoğu sınırına yakın yerleşim yerlerinde de görülmektedir (Kasperek 1991).

Yirminci yüzyıl boyunca Küçük kumru popülasyonunun üreme yayılımı anlamlı bir şekilde yakın ve Ortadoğu'ya kadar artmıştır ve günümüzde üreme popülasyonu Kafkaslara kadar dayanmıştır (Kasperek, 1998).

Tablo 1: Şehilerdeki Küçük kumrunun rapor edilen tüm ilk kayıt sayıları

Şehir	Alan	İlk kayıt			
		Birey sayısı	Tarih	Literatür	Bireysel gözlem
Karadeniz Sahili					
İstanbul		k.v.	1966	OST* 1969	
	Büyükada	6	19.05.2001	RSPB/BirdLife 2004	
Adapazari (Sakarya)		5	29.05.2004	RSPB/BirdLife 2004	
Izmit (Kocaeli)		1	26.08.2000		S. Bekir
Samsun		25	24.05.2005	RSPB/BirdLife 2004	
Sinop	Yarımada	5	29.04.2008	RSPB/BirdLife 2004	
Zonguldak		8	20.10.2009	RSPB/BirdLife 2004	
Trakya					
Çanakkale	Eceabat		17.09.1984	Martins, 1989	
	Meriç Delta	k.v.	1967	Kasperek 1991	
Edirne		2	15.06.1971	OST* 1975	
Istanbul		15	04. 1966		
	B. Çekmece	3	05.10.2000		B. Akyıldırım
	K. Çekmece	8	09.04.2005	RSPB/BirdLife 2004	
Kırklareli	İğenada	2	07.03.2001		T. Albayrak
Tekirdağ		k.v.	01.04.1977	Kasperek 1991	
Batı Anadolu					
Afyon		k.v.	27.07.1986	Kasperek 1991	
	Sandıklı	1	29.04.1970	OST* 1975	
Aydın		1	21.02.2004	RSPB/BirdLife 2004	
Bursa		k.v.	18.09.1979		
İzmir		k.v.	27.08.1980	Kasperek 1991	
	Selçuk	k.v.	09.03.1986	Kasperek 1991	
	Bergama	k.v.	21.09.1988	Kasperek 1991	
Yalova		1	20.05.2005	RSPB/BirdLife 2004	
Güney sahil bölgesi					
Adana		k.v.	18.08.1974	Kasperek 1991	
		2	15.10.2000		T. Albayrak
	Haruniye	k.v.	04.03.1953	Kasperek 1991	
	Karataş	k.v.	27.04.1964	Kasperek 1991	
	Çukurova	k.v.	12.05.1987	Kirwan & Martins 1994	
Antalya		2	04.08.1970	OST* 1975	

Şehir	Alan	İlk kayıt				
		Birey sayısı	Tarih	Literatür	Bireysel gözlem	
Hatay (Antakya)	Alanya	+50	02.09.2010		T. Albayrak	
		k.v.	23.05.1990			
			1	03.2000		G. Eken
	Isparta		1	27.03.2004	RSPB/BirdLife 2004	
	Kahramanmaraş (Maraş)		k.v.	02.05.1965	Kasperek 1991	
	Kilis		k.v.	late March	OST* 1972	
	Mersin (Icel)		4	18.08.1971	OST* 1975	
		Silifke	k.v.	17.05.1973	Kasperek 1991	
		Tarsus	k.v.	25.05.1964	Kasperek 1991	
	Orta Anadolu					
Ankara		k.v.	08.05.1981	Kasperek 1991	G. Aydemir	
	Şerefli koçhisar	k.v.	03.05.1975	Kasperek 1991		
Konya		k.v.	11.05.1968	Kasperek 1991		
	Seydişehir	3	16.05.1998			
	Karapınar	k.v.	09.05.1965	Kasperek 1991		
Güney Doğu						
Adıyaman		4	08.05.1980	Kasperek 1991	G. Eken	
Batman		k.v.	12.06.1988	Kirwan & Martins 1994		
Bilecik		250-275	03.07.1970	OST* 1975		
Diyarbakir		k.v.	1974/75	OST* 1978		
Gaziantep		200	29.05.1974	OST* 1978		
	Kilis	k.v.	03.1969	OST* 1972		
	Nizip	k.v.		OST* 1978		
	Islahiye	k.v.	14.05.1989	Kirwan & Martins 1994		
Mardin		k.v.	1962	Kasperek 1991		
	Midyat	k.v.	03. 2000			
Şanlıurfa (Urfa)		k.v.	1913	Kasperek 1991		
	Suruç			Kasperek 1991		
	Viranşehir	k.v.	1935	Kasperek 1991		
	Ceylanpınar	k.v.	26.04.1982	Kasperek 1991		
	Halfeti	k.v.	06.04.1980	Kasperek 1991		
	Harran	k.v.	16.05.1989	Kirwan & Martins 1994		
	Siverek	k.v.		OST* 1978		
Şırnak	Cizre	k.v.	1974/75	OST* 1978		
Doğu Anadolu						
Agri		k.v.	15.06.1988	Kirwan & Martins 1994		
	Dogubeyazıt	k.v.	02.06.1990	Kirwan & Martins 1994		
Hakkari		k.v.	16.06.1978	Kasperek 1991		

Şehir	Alan	İlk kayıt			
		Birey sayısı	Tarih	Literatür	Bireysel gözlem
Elazığ		30	21.07. 2003	RSPB/BirdLife 2004	
Erzincan		k.v.	07. 2001		B. Demirci
Erzurum		1	13.06.2004	RSPB/BirdLife 2004	
Iğdır		1	02.01.1999		G. Eken
Malatya		k.v.	07. 2000		G. Eken
Muş	Malazgirt	k.v.	08.2000		R. Hofland
Van	Gevaş	k.v.	08.08.1974	Kasperek, 1991	
	Özalp	2	09.07.2001		T. Albayrak
	Başkale	k.v.	07.06.1987	Kasperek 1991	
	Çatak	k.v.	12.05.1987	Kirwan & Martins 1994	

k.v. : Kayıt var sayı belirtilmemiş

OST* : Ornithological Society of Turkey

Küçük kumru 20. yüzyılın başlarında sadece İstanbul'un eski yerleşimlerinde ve Güney Doğu'dan kayıtların bulunmasına karşın günümüzde neredeyse tüm Türkiye'de görülmektedir. Üreme kayıtları sadece İstanbul, Ankara, Antalya ve Diyarbakır'dan olmasına karşın mevsimsel olarak göç etmeyen yerli bir tür olması nedeniyle türün görüldüğü yerde ürediği düşünülmektedir. Sonuç olarak günümüzde Küçük kumru popülasyonu Türkiye'de yayılımını eski yerleşim yerlerine doğru arttırmakta ve yayılış alanı giderek genişletmekte ve Küçük kumru popülasyonunun yakın bir gelecekte eski yerleşimler olacak olan tüm alanlara yayılma ihtimali olduğu düşünülmektedir.

Teşekkürler

Tüm gözlem sahiplerine, Almanca literatür çevirisinde yardımlarını gördüğüm Candan Başaran'a teşekkürlerimi sunarım.

Literatür

Barfull, AB, RF Colomer and OS Ferrer. Birdwatching Trip in Turkey Aug 1998.

<http://www.osme.org/osmetrip/turk12.html>

Biricik, M, A Kiliç and R Sahin. 1989. Fortpflanzungsverhalten der Palmtaube (*Streptopelia senegalensis*). Paarbildung bis Eiablage. *J. Orn.* 130: 217-228.

Biricik, M. 1997. Breeding of laughing dove *Streptopelia senegalensis* in winter. *J. Orn.* 138(3): 335-336.

- Burg, E and R Hofland. Turkey Trip Report: Turkey, 9-16 February 1999
<http://www.osme.org/osmetrip/turk9.html>
- Cramp, S. 1985. (Ed). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol 4. OUP. Oxford. UK.
- Del Hoyo, J., A. Elliott, and J. Sargatal (eds) 1997. Handbook of the Birds of the World. Vol.4. Sandgrouse to Cuckoos. Lynx Edicions, Barcelona.
- Kasperek, M. 1991. Zur Verbreitung der Palmtaube *Streptopelia senegalensis* im Vorderen Orient. *Orn. Verh.* 25: 51-64.
- Kasperek, M. 1998. Vorkommen und Ausbreitung der Türkentaube *Streptopelia decaocto* im Nahen und Mittleren Osten. *Orn. Verh.* 25: 241-279.
- Kirwan, GM and RP Martins. 1994. Turkey Bird Report 1987-91, 16ii:76-117, Sandgrouse.
- Kirwan, GM and RP Martins. 2000 Turkey Bird Report 1992-1996, 22(1):13-35, Sandgrouse.
- Kirwan, GM, RP Martins, G Eken and P Davidson. 1999. A checklist of the birds of Turkey. *Sandgrouse Supplement*
- RSPB/BirdLife 2004. Kuşbank Veritabanı. <http://www.worldbirds.org/v3/turkey.php>
download:06.01.2011.
- Martins, RP. 1989 Turkey Bird Report 1982-86, 11i:1-41, Sandgrouse.
- Mullarney, K, L Svensson, D Zetterstrom and PJ Grant. 1999. Bird Guide Harper Collins, London, 392pp.
- Ornithological Society of Turkey. 1969. Turkey Bird Report 1966-67. OST, Sandy, UK
- Ornithological Society of Turkey. 1972. Turkey Bird Report 1968-69. OST, Sandy, UK
- Ornithological Society of Turkey. 1975. Turkey Bird Report 1970-73. OST, Sandy, UK.
- Ornithological Society of Turkey. 1978. Turkey Bird Report 1974-75. OST, Sandy, UK